

Tartu Ülikool
Psühholoogia Instituut

Kadri Raigo

Kutse- ja tavakoolide õpilaste õpihoiakute erinevused

Seminaritöö

Juhendajad: Olev Must

Karin Täht

Läbiv pealkiri: Õpihoiakud kutse- ja tavakoolis

Tartu 2012

Kokkuvõte

Käesolevas töös uurisin õpihoiakuid – enesetõhusust, akadeemilist enesetõhusust, enesehinnangut ja akadeemilist enesehinnangut – kutse- ja tavakoolides. Vaatlesin ka koolihinnete seoseid eelnevalt mainitud õpihoiakutega. Valimisse kuulus 263 õpilast – 100 kutsekooli ja 163 tavakooli õpilast. Leidsin, et kutsekoolide õpilastel on kõrgemad akadeemilise enesetõhususe hinnangud ($M_{\text{kutsekoolid}} = 2,75$, $SD = 0,56$; $M_{\text{tavakoolid}} = 2,46$, $SD = 0,57$; $t(257) = 3.97$; $p < .001$), mis on seletatav tiigi efekti kaudu (Marsh ja Hau, 2003). Tiigi efekt seisneb negatiivses seoses kooli keskmise tulemuse ja õpilaste akadeemilise mina-pildi vahel. Kutsekoolides leidsid ka kõrgemad akadeemilise enesehinnangu hinnangud ($M_{\text{kutsekool}} = 2,37$, $SD = 0,68$; $M_{\text{tavakool}} = 2,05$, $SD = 0,80$; $t(256) = 3.28$; $p < .001$). Üldises enesehinnangus ja üldises enesetõhususes statistiliselt olulisi erinevusi ei leidunud. Töös on toodud välja ka olulised seosed uurimusse kaasatud õpihoiakute ja koolihinnete vahel.

Abstract

In this paper I studied general self-efficacy, academic self-efficacy, general self-esteem, and academic self-esteem in high schools and vocational schools. I also studied the correlations between school grades and previously mentioned constructs. The sample comprised 263 students – 100 vocational school students and 163 high school students. I found that the vocational school students have significantly ($t(257) = 3.97$, $p < .001$) higher academic self-efficacy ($M = 2.75$, $SD = 0.56$) than high-school students ($M = 2.46$, $SD = 0.57$). This effect can be explained through the big-fish-little-pond effect (Marsh and Hau, 2003), which describes that academic self-concept of students is negatively correlated with the ability of their peers in school. Students in vocational schools also have higher academic self-evaluations ($M = 2.37$, $SD = 0.68$; comparing to high schools $M = 2.05$, $SD = 0.80$; $t(256) = 3.28$, $p < .001$). Statistically significant differences in general self-esteem and general self-efficacy between two groups were not found. This study shows significant correlations between the constructs and school grades.

Sissejuhatus

Üldine ja akadeemiline enesetõhusus

1977. aastal tõi A. Bandura välja, et inimeste uskumused enda võimetest ja pingutuste tulemustest mõjutavad suurel määral nende käitumist. Need hinnangud enda tõhususest aitavad määrata inimeste otsuseid ja pingutust, mida nad sinna investeerivad (Bandura, 1986). Enesetõhususe täpne definitsioon Bandura (1986) järgi on inimese hinnang oma võimetele organiseerida ja täide viia tegevusi. Enesetõhusust on uuritud näiteks seoses õpilase soo, kooliainete ja etnilise päritoluga (ülevaateks vt Schunk ja Pajares, 2002), kuid ka seoses teiste valdkondadega, ning see konstruktsioon on olnud aastakümneid uurijate tähelepanu all.

Kool on üks peamisi tõhususe hinnangu kultiveerijaid ja kinnitajaid. Seal arendavad lapsed oma kognitiivset kompetentsust ja omandavad teadmised ning probleemilahenduse oskused, mis on hädavajalikud tõhusaks osalemiseks ühiskonnas. Koolikeskkonnas on nende teadmised ja mõtlemise oskused pidevalt kontrollitud, hinnatud ja teistega võrreldud. Klassi struktuur mõjutab kognitiivsete võimete tajumist läbi selle, kui suur suhteline rõhk pannakse sotsiaalsele võrdlemisele või enesevõrdlusele. (Bandura, 1986)

Suur osa enda akadeemilise enesetõhususe hindamisest toimub läbi võrdlemise. Bandura (1986) on toonud välja, et on olemas nelja liiki võrdlemist. Esimene neist on normatiivne võrdlemine, mille puhul võrreldakse enda tulemust grupikaaslaste ehk ühise vanuse, haridustaseme, soo ja geograafilise asendiga inimeste tulemustega. Kui aga normatiivne grupp on atüüpiline, on normid eksitavad; kui isik võrdleb end ebasobivate normidega, hindab ta oma saavutusi valesti. Järgmist võrdlemise vormi – sotsiaalset võrdlemist – vaatlen käesolevas töös. Selle puhul võrreldakse end sarnastes olukordades olevate isikutega – nt klassikaaslaste ja kolleegidega. Võrdlus on väga selgelt ainult nende inimestega, kes on valitud sinna gruppi. Kuna ühes grupis olevad inimesed on tavaliselt sarnased, siis seesugune sarnasus suurendab modelleerimise mõju tõenäosust (Schunk ja Pajares, 2002). Tavaliselt valitakse võrdlemiseks endaga samade või kõrgemate võimetega inimesed. Samas on ennast kaitsvam valida võrdluseks keegi, kellega võrdlemine tõstab enesehinnangut, ehk keegi, kelle saavutusi on kerge ületada. Kolmandaks võrdlustüübiks on enesevõrdlus, mille puhul kasutatakse enda kunagist käitumist kui referentsi, millega hinnatakse praegust sooritust. Viimane võrdlusliik, mille Bandura välja

toob, on kollektiivne võrdlemine. Selle puhul võrreldakse enda panust grupi saavutusse ja grupile esitatatud standarditele vastavust.

Eelpool kirjeldatud sotsiaalset võrdlemist kasutatakse enda õppetaseme ning koolikaaslaste keskmise taseme võrdlemiseks. Marsh ja Hau (2003) on välja toonud, et õpilase akadeemiline mina-pilt koosneb lisaks õpilase enda akadeemilise edukuse tasemele veel koolikaaslaste keskmisest tasemest ning leidub negatiivne seos kooli keskmise tulemuse ja õpilaste akadeemilise mina-pildi vahel. Seda seost nimetatakse tiigi efektiks (*big-fish-little-pond effect* – *BFLPE*), mis tähendab, et mida kõrgema tasemega koolis õpilane käib, seda madalam on tema hinnang oma akadeemilisele mina-pildile. Enda võrdlemist klassikeskkonnas on uurinud Huguet jt (2009) ning leidnud, et see mängib tiigi efektis põhilist rolli. Tiigi efekti toetavad ka kultuuridevahelised uuringud – Marsh ja Hau (2003) leidsid 26 eri riigi 3851 erineva kooli 103 558 õpilase seas kooli keskmiste tulemuste negatiivse mõju õpilase akadeemilise mina-pildi hinnangutele.

Enesetõhusus on üks mina-pildi osa. Kui enesetõhusus puudutab enda võimete hinnanguid, siis mina-pilt kaasab ka eneseväärikuse tundmused, mis kaasnevad kompetentsi uskumustega (Schunk ja Pajares, 2002). Kuna nii enesetõhusus kui ka mina-pilt keskenduvad enda võimete hinnangutele ning on kaheldud, kas on üldse tegemist kahe erineva konstruktiga, valisin käesoleva töö puhul keskendumise ainult enesetõhususe hinnangutele. Marsh ja Hau (2003) on rõhutanud, et mina-pilti peaks vaatlema mitmedimensiooniliselt – nimelt ühel ja samal isikul võib olla ühes aspektis (nt sotsiaalses) positiivne mina-pilt ja negatiivne mina-pilt mõnes teises aspektis (nt akadeemilises vallas); see tähendab, et üldised mõõtmised ei saa adekvaatselt kirjeldada mina-pildi erinevaid aspekte.

Akadeemiline enesetõhusus viitab inimese enesetõhususelikele uskumustele, mis on suunatud akadeemilisele valdkonnale (Bong ja Skaalvik, 2003). Kõrge akadeemilise enesetõhususega õpilased kasutavad õppimises paremini efektiivseid kognitiivseid strateegiaid, jagavad oma aega ja õpikeskkonda efektiivsemalt ning on paremad enda jõupingutuse jälgimises ja reguleerimises (Chemers, Hu ja Gracia, 2001). Viimati viidatud artiklis uuriti esimese aasta üliõpilasi ning selgus, et kõrge akadeemiline enesetõhusus on olulises seoses akadeemiliste ootuste ja akadeemilise sooritusega. Ka Elias ja Loomis (2002) on leidnud, et akadeemiline enesetõhusus on oluline akadeemilise edukuse (keskmise hinde) ennustaja. Chemers, Hu ja

Gracia (2001) tõdevad, et gümnaasiumide, kus katseisikud keskharidust omandasid, keskmine tulemus ning katseisikute õppeedukus gümnaasiumis on mõjutanud esimesel ülikooliaastal uuritud akadeemilist enesetõhusust. See näitab koolikeskkonna mõju akadeemilisele enesetõhususele ning selle enesekohase hinnangu teatavat ajalist püsivust.

Lapsevanemad ja õpetajad arvavad, et käies akadeemiliselt selektiivses koolis (eliitkoolis), kaasnevad sellega akadeemilised hüved. Ning tõesti on akadeemilised saavutused, näiteks nagu tulemused õppeainetes ja edu, tavaliselt eliitkoolidel kõrgemad (Marsh, 1991). Kuid see uskumus ei võta arvesse seda, et eelneva valikuga kooli õpilased on juba sinna kooli minnes paremad õpilased, nii et mõjutegur ei pruugi olla kool, mis muudab lapsed akadeemiliselt edukamadeks. James A. Davis on juba 1966. aastal välja toonud, et edutunne on karjäärivalikus üks olulisemaid komponente. Kui aga käia eelvalikuga koolis ja olla klassi üks vähemedukamatest õpilastest, ei tekita see edutunnet ning madaldab enesetõhusust, kuigi sama õpilane oleks tavakoolis üks parimatest ning saaks vajalikku ja edutunnet tõstvat tagasisidet oma tulemustele. David Yun Dai (2004) argumenteerib aga selle vastu – ta leiab, et kui õpilane valib vaid enda positiivse mina-pildi säilitamiseks tavakooli jäämise selle asemel, et minna akadeemiliselt selektiivsesse kooli, on see isikliku ja karjäärilise arenguvõimaluse käestlaskmine. Ta lisab, et mõnikord on õigem olla suur kala suures tiigis.

Ma arvan, et edutunnet puudutav teooria on eliit- ja tavakoolidelt rakendatav ka tava- ja kutsekoolidele. Arvatakse, et kuna kutsekoolides on madalamad akadeemilised tulemused, on sealne akadeemiline edukus madalam. Kuid eelnevalt kirjeldatud tiigi efekti silmas pidades usun ma, et edukuseks vajalikud akadeemiline enesetõhusus ja edutunne on seetõttu kutsekooli õpilastel kõrgemad kui tavakoolide õpilastel.

On leitud, et sotsiaalses võrdlemises esineb ka teistsuguseid, tiigi efektiga vastupidiseid efekte, näiteks *basking in reflected glory* (BIRG) efekt, mida võiks tõlkida „teiste aupaistel peesitamiseks“. See seisneb inimese tunnetuses, et ta võib jagada eduka grupiliikme ausära ja hiilgust (Cialdini, Boden, Thorne, Walker, Freeman ja Sloan, 1976). Marsh, Kong ja Hau (2000) on leidnud, et koolile omistatav staatus on negatiivses seoses õpilase enda saavutustega. See tulemus on „teise aupaistel peesitamise“ efektiga kooskõlas – heade tulemustega õpilased ei koge nii palju „teiste aupaistet“, sest neil pole endaga võrdlemiseks nii suurel hulgal endast edukamaid õpilasi.

Käesolev uurimus ei keskendu BIRG efektile vaid BFLPEle, sest Marsh, Kong ja Hau (2000) on leidnud, et BIRG-efekt tuleb välja enamasti kollektivistlikes riikides. Samas uurimuses on välja toodud, et „teiste aupaistel peesitamise” efekti leidmise puhul on väga oluline kooli staatus, mis tava- ja kutsekoolide puhul pole eeldatavasti nii oluline kui näiteks eelvalikuga koolide puhul.

Üldine ja akadeemiline enesehinnang

Enesehinnang on üks enim uuritud teemasid akadeemilise isiksuse ja sotsiaalpsühholoogia valdkondades (Campbell, Eisner ja Riggs, 2010). Seda võiks defineerida kui üht osa minakäsitlest, mis seostub sellega, kui väärtusliku ja/või enesekindlana inimene end tunneb (Jacobs, Bleeker & Constantino, 2003). Õpikus *Human Motivation* (2007) leiab Franken, et neil hinnagutel iseendale on sügav mõju sellele, kuidas suhtutakse edusse ja ebaedusse. Kõrget enesehinnangut defineerib ta kui uhkust enda üle, olles teadlik oma puudustest ning hinnates oma tugevusi ja positiivseid omadusi. Põhja-Ameerika ühiskonnas on viimastel aastakümnetel hakatud omaks võtma ideed, et kõrge enesehinnangul on psühholoogilises aluses keskne roll, millest tulenevad positiivsed käitumised ja tulemused (Baumeister, Campbell, Krueger ja Vohs, 2003). Madalat enesehinnangut võiks defineerida kui häbitunnet, mis tuleneb enda hindamisest oskuste ja võimete puudumiste kaudu (Franken, 2007).

Pullmann ja Allik (2008) on leidnud, et madal üldine enesehinnang ei tähenda ilmtingimata halbu tulemusi, vaid vastupidi – kõrgemate tulemustega õpilastel on pigem madalam enesehinnang. On võimalik, et akadeemiliselt edukamatel õpilastel on kriitilisem vaade iseendale, või akadeemiliselt ebaedukamad kompenseerivad akadeemilist puudujääki tõstes oma üldist enesehinnangut (Pullmann ja Allik, 2008). On leitud ka, et enesetõhususe ja enesehinnangu tasemete vahel on positiivne seos (Lane, Lane ja Kyprianou, 2004).

Malmberg ja Trempala (1998) on Poola ja Soome õpilaste näitel jõudnud tulemuseni, et tavakoolide õpilastel on kõrgem enesehinnang kui kutsekoolis käijatel. Rosenberg (1965) väidab, et enesehinnang sõltubki ümbritsevast keskkonnast. Ta toob näite ühiskonnast, kus peetakse tähtsaks tööalast edukust, ning tõstatab küsimuse – missugust mõju võib sellises ühiskonnas avaldada inimese enesehinnangule ametialane ebaedu? Missugust aga ühiskonnas, kus on

esikohal pereväärtused? Arvan, et Eesti ühiskonnas on haridus ja ametialane edu olulisel kohal, ning sellepärast võib leida hariduskäigu tugev mõju inimese enesehinnangule.

Käesoleva töö puhul kasutatakse enesehinnangu mõõtmiseks Rosenbergi Enesehinnangu Skaala Pullmanni ja Alliku poolt eestindatud varianti. Pullmann ja Allik (2000) toovad välja kaks põhjust, miks Rosenbergi Enesehinnangu Skaala on kõige enam levinud mõõtmisvahend enesehinnangu uurimiseks: selle lihtsus (aru saamiseks ei ole vaja kõrgemat kui viienda klassi keeletaset) ja lühidus (koosneb vaid kümnest väitest). Samas töös välja toodud skaala sisemise reliaabluse koefitsient näitab kõrget usaldusväärsust ($\alpha = .84$). Eelnevast tulenevalt leian, et Rosenbergi Enesehinnangu Skaala on antud töö jaoks sobiv mõõtevahend.

Franken (2007) on toonud välja, et positiivne enesehinnang tuleneb edust nendes eluvaldkondades või aspektides, mis on inimese enda jaoks olulised. Sellest lähtuvalt võib väita, et kui inimene väärtustab akadeemilist edukust, määravad suuresti tema enesehinnangut saavutused ja tulemused akadeemilises vallas. Käesolevas töös keskendun üldise enesehinnangu kõrval ka akadeemilisele enesehinnangule. Akadeemiline enesehinnang hõlmab endas tundeid käituda koolis hästi ning saada õpetajatega hästi läbi (Piers ja Harris, 1984; artiklist Cheung ja Yeung, 2010).

Akadeemilist enesehinnangut on seoses keskmise hindegaga uurinud Pullmann ja Allik (2008) ning leidnud, et akadeemiline enesehinnang ennustab süstemaatiliselt ja täpselt õppetulemusi. Sama tulemuseni on jõudnud ka Rosenberg, Schooler, Schoebach ja Rosenberg (1995), kes tõid veel välja, et koolihinnetega on akadeemiline enesehinnang tunduvalt tugevamani seotud kui üldine enesehinnang (vastavalt siis $r = .49$ ja $r = .25$). Samas uurimuses on leitud, et psühholoogilise heaolu muutujad nagu õnn või depressioon on tugevas seoses just üldise enesehinnanguga (vastavalt $r = .50$ ja $r = .43$ vs spetsiifiline enesehinnang $r = .11$ ja $r = -.10$), aga spetsiifiline enesehinnang on otseselt seotud käitumusliku väljundiga.

Urijad on leidnud, et üldine ja akadeemiline enesehinnang mõjutavad teineteist, aga akadeemilisel enesehinnangul on suurem efekt üldisele enesehinnangule kui vastupidi (.21 vs .11) (Rosenberg, Schooler, Schoebach ja Rosenberg, 1995). Rõhutatud on ka, et kui parandada ja säilitada akadeemilist enesehinnangut varases noorukieas, võib see olla tõhus viis vähendamaks erinevate uimastite kuritarvitamise riski (Bergen, Martin, Roeger ja Allison, 2005). Sellest lähtuvalt võib väita, et akadeemiline enesehinnang on oluline aspekt igapäevaelu käitumuslikes otsustustes, mis omakorda näitab selle valdkonna uurimise tähtsust.

Kutsekoolid

Kutsekoolid olid 1980ndatel Ida-Euroopas väga halvas seisus – tehnika oli vananenud, koolimajad lagunemas, õpikud ajast maha jäänud, õpetajad ühed halvemini tasustatud ja õpetajate hierarhias kõige madalama staatusega (Grootings, 1993). Eestis on viimaste aastate jooksul tehtud suuri edasiminekuid. Paar aastat tagasi karmi kriitikat kutsehariduse rahastamisele ning mahajäänud õppevahenditele välja toonud suurtööstur Enn Veskimägi lausub nüüd, et viimastel aastatel on nihked toimunud õiges suunas ja kutsehariduse maine on hakanud tõusma (Kerb, 2010). Ehitatakse uusi koolimaju (nt Valgamaa Kutseõppekeskuse uus koolikompleks, Viljandi Ühendatud Kutsekeskkooli uue maja planeerimine) ja on tehtud suuri edusamme e-õppes.

Antud seminaritöös olen valinud keskendumise kutse ja tavakoolide õpilaste enesekohaste hoiakute võrdlemisele, kuna eelnevatel aastatel pole seda Tartu Ülikooli Psühholoogia Instituudis tehtud. Küll aga on see olnud populaarne teema meedias. Lisaks uutele koolimajadele, on tõusnud ka kutsekoolide üldine tase. Tundub, et need muutused on olnud omavahel seoses. Tallinna polütehnikumi direktor Kalle Sammal on arvaldanud arvamust, et kutsehariduse tase on paljuskki tõusnud tänu Euroopa Liidu rahale, mille abiga on saadud uusi õppehooneid ja tänapäevast tehnikat (Sikk, 2011). Samas artiklis tuuakse välja, et viimase nelja aastaga on kutseõppeasutuste keskmine eksamihinne tõusnud ligi neli punkti. Kõik see näitab, et kutsekoolid on hakanud gümnaasiumidele järele jõudma, pakkudes ilusat õpikeskonda, kaasaegseid õppevahendeid ning heal tasemel õpetajaid.

Ning kui uurida kutsehariduse valdkonna statistika põhinäitajaid 2010/2011 õppeaastal, siis võib näha, et 2009. aastal suurenes õpilaste arv kutsehariduses võrreldes 2008. aastaga rohkem kui 1100 isiku võrra. Arvatavasti oli sel seos ebakindla olukorraga majanduses. 2010. aastal õpilaste arv pisut kahanes, kuid see oli seotud madalama vastuvõtuarvuga. Kutsekeskhariduses on õpilaste arv viimasel kuuel aastal pidevalt langenud. Arvatavasti tuleneb see põhikoolilõpetajate arvu vähenemisest. Prognoosides järgnevate aastate õpilaste arvu, võib arvata, et madal sündimus 1990ndatel aastatel vähendab õpilaste arvu nii kutsekoolides kui ka gümnaasiumides. (Haridus- ja teadusministeerium, 2011)

Kui vaadata Postimees.ee poolt koostatud 2009. aasta koolide edetabelit, siis uuringusse kaasatud Tartu gümnaasiumid asuvad nimekirjas pigem eespool (vahemikus 18. kohast 86. kohani; kokku on tabelis 274 kooli), kuid valimis olevad kutsekoolid tagaotsas (255. ja 259.

kohal) (Pullerits, 2009). Usun, et riigieksamite tulemuste erinevustest tulenevalt võivad leiduda ka erinevused õpihoiakutes.

Täpsemalt uurin käesolevas seminaritöös kutse- ja tavakoolide erinevusi üldises ja akadeemilises enesehinnangus ning üldises ja akadeemilises enesetõhususes. Eelnev teoreetiline osa annab põhjust uskuda, et tulenevalt kutse- ja tavakoolide erinevatest koolikeskkondadest võib enesekohastes hinnangutes leiduda erinevusi. Lisaks sellele annab teoreetiline taust infot hinnete ja enesekohaste hinnangute seoste kohta, millest eeskujul võttes loodan sarnaseid seoseid ka käesolevas töös leida. Sellest lähtuvalt püstitan kolm hüpoteesi.

Esimene hüpotees: Kutsekoolides õppivatel koolinoortel on kõrgemad subjektiivsed enesetõhususe ja akadeemilise enesetõhususe hinnangud.

Teine hüpotees: Kutsekooli ja tavakooli õpilastel esineb erinevusi nii üldises enesehinnangus kui akadeemilises enesehinnangus.

Kolmas hüpotees: Koolihinded on seotud kõikide uuritavate hoiakutega ning omavahel tugevas positiivses korrelatsioonis. Positiivne seos leidub ka uuritud enesekohaste hinnangute vahel.

Meetod

Valim

Valimi jaotasin kahte gruppi. Esimesse rühma (tavakoolid) kuuluvad Tartu Tamme Gümnaasium (N=64), Tartu Raatuse Gümnaasium (N=12), Tartu Kommertsgümnaasium (N=27), Tartu Kivilinna Gümnaasium (N=30) ja Tartu Karlova Gümnaasiumi (N=30) 11. ja 12. klassi õpilased. 10. klassid jätsin välja, sest ühest koolist teise minekul tekkinud üleminekuperiood võib tuua lisafaktori, mis mõjutab enesetõhusust (Schunk ja Pajares, 2002; Chemers, Hu ja Gracia, 2001). Lisaks sellele võib põhjustada keskkonnast tulenevat muutujat ka uute õpilaste klassi tulek. Teisse rühma (kutsekoolid) kuuluvad Tartu Kutsehariduskeskuse (N=50) ja Tallinna Tööstushariduskeskuse (N=50) õpilased. Kutsekoolides saadeti kutse uurimuses osalemiseks järgmistele erialadele: kokk, müüja, pagar-kondiiter, rõivaõmblemine,

autotehnik, mehhatroonika, keevitaja. Kõige enam vastanuid õpib koka (14%), mehhatroonika (11%) või autotehnika (15%) eriala, kuid oli ka neid, kes vastasid eriala asemel vaid mitmendal kursusel nad õpivad. Esialgsetest andmetest eemaldasid need kutseharidust omandavad, kes ei õpi põhihariduse baasil toimuvast kutseõppes.

Valimisse kuulus kokku 263 õpilast (gruppides vastavalt 163 ja 100), kellest 52,5% (N = 138) olid naised ja 44,5% mehed (N = 117), 8 inimest (3%) ei märkinud oma sugu. Kui vaadata kutse- ja tavakoole eraldi, on sooline jaotuvus ebaühtlasem – kutsekoolides oli vastanutest mehi 61%, naised 35% ja 4 inimest (4%) ei märkinud oma sugu; tavakoolides oli protsendiline jaotumine vastavalt 34,4%, 63,2% ja 2,5%. Kutsekooli grupis esines vanuses suurem variatiivsus – kõige vanemad olid sündinud 1987. ja noorimad 1995. aastal, tavakoolides oli vanim vastanutest sündinud aastal 1991 ning noorimad aastal 1995.

Mõõtmisvahend

Mõõtmisvahendiks oli küsimustik, mis koosnes viiest osast. Esiteks koosnes küsimustik väidetest enesetõhususe ja akadeemilise enesetõhususe kohta, mis olid kokku pandud kahekümnest väitest (näiteid väidetest: „Ma annan endast parima kõigis ainetes”, „Ma suudan end õppetööks motiveerida”) akadeemilise enesetõhususe (Üpraus, 2009) ja kümnest väitest (näiteid väidetest: „Olen kindel, et suudan ootamatutest olukordadest võitjana väljuda”, „Hoolimata vastuseisust ja takistustest, suudan leida keskteed ja saan, mida tahan”) tajutava enesetõhususe kohta (Rimm & Jerusalem, 1988). Seejärel oli küsimustikus Rosenbergi Enesehinnangu Skaala eestindatud variant (Pullmann & Allik, 2000), milles oli väiteid nagu „Mul on palju häid omadusi” ja „Suhtun endasse hästi”, kuid ka ümberpööratud väiteid nagu „Tahaksin, et mul oleks rohkem eneseaustust” ja „Minus pole kuigi palju seda, mis mind rõõmustaks”. Küsimustikus oli ka 8-väiteline akadeemilise enesehinnangu skaala. See koosnes küsimustest nagu „Ma tunnen end kindlalt kõigis õppeainetes”, „Ma olen oma klassi üks parimaid õpilasi”, kuid oli ka pööratud väiteid nagu „Mõnikord tunnen ennast oma kaasõpilastest rumalamana”, „Ma pean hea hinde saamiseks õppima palju rohkem kui mu õpingukaaslased”. Küsimustele sai valida vastuse viie erineva variandi (ei ole sugugi nõus; ei ole üldiselt nõus;

puudub arvamus; üldiselt nõus; täiesti nõus) seast. Viimane osa küsimustikus oli õpilase isikuandmete kohta. Kogu küsimustik on toodud Lisas 1.

Katse käik

Küsimustikku tutvustasin koolidele koos Liina Adoviga, sest meie seminaritööde valimid osati kattuvad. Õpilasteni jõudsime kaht erinevat teed pidi – üks osa tavakooli õpilastest sai lühikese tutvustuse meilt endilt, mille järel kirjutasid nad paberilihele oma meiliaadressid, kuhu saatsime lühikese tutvustuse ning lingi küsimustikule; teine osa tavakooli õpilastest ning kutsekoolide õpilased said infot õpetajatelt või kursusejuhendajatelt, kellele oli eelnevalt küsimustikku tutvustatud. Õpilastele rõhutati seda, et katses osalemine on vabatahtlik ning keegi ei saa kokku viia vastuseid ning isikut, kes nii vastas. Küsimustiku täitmine toimus TÜPH uuringute keskkonnas ning oli anonüümne. Osalejaid said pärast täitmist tagasiside oma üldise ja akadeemilise enesetõhususe ning üldise ja akadeemilise enesehinnangu kohta. Tagasiside anti võrreldes Tartu Ülikooli Teaduskooli õpilastega, ning ka enne tulemuste esitamist rõhutati, et saadud tulemusi ei ole võrreldud keskmise gümnaasiumiõpilase tulemustega. Tagasiside saadi järgmisel kujul: Sinu tulemus on Teaduskooli õpilaste keskmisega võrreldes madalam / veidi madalam / sarnane / veidi kõrgem / kõrgem.

Tulemused

Skaalade usaldusväarsus

Esiteks vaatlen, kas käesolevas töös kasutatavad skaalad on usaldusväärsed. Selleks leian Cronbachi alfad, mis näitavad, kui kõrge on skaalat moodustavate muutujate omavaheline korrelatsioon. Tulemusi uurides (vt Tabel 1) võib näha, et skaalade usaldusväarsus on ühtlaselt kõrge kõikide skaalade puhul.

Tabel 1

Skaalade usaldusväarsus

	Küsimuste arv skaalas	Cronbachi alfa
Üldine enesetõhusus	5	,81
Akadeemiline enesetõhusus	16	,87
Üldine enesehinnang	11	,88
Akadeemiline enesehinnang	8	,81

Enesetõhusus ja akadeemiline enesetõhusus

Kutsekoolides ja tavakoolides õppivate õpilaste enesetõhususe võrdlemiseks viisin läbi sõltumatute katsegruppidega t-testi, mis näitas, et statistiliselt olulist erinevust enesetõhususes ei leidu ($M_{\text{kutsekoolid}} = 2,75$, $SD = 0,62$; $M_{\text{tavakoolid}} = 2,79$, $SD = 0,64$; $t(259) = -0.52$; $p = .605$). Sama testiga võrdlesin ka kutsekoolide ja tavakoolide akadeemilist enesetõhusust. Ilmnes, et kutsekooli õpilaste akadeemiline enesetõhusus ($M = 2,75$; $SD = 0,56$) on kõrgem kui tavakoolis õppivatel õpilastel ($M = 2,46$; $SD = 0,57$) ning see tulemus on statistiliselt oluline ($t(257) = 3.97$; $p < .001$).

Enesehinnang ja akadeemiline enesehinnang

Enesehinnangu võrdlemiseks kutse- ja tavakoolides viisin läbi t-testi, mis näitas, et enesehinnangus statistiliselt olulisi erinevusi ei leidu ($M_{\text{kutsekoolid}} = 2,60$, $SD = 0,73$; $M_{\text{tavakoolid}} = 2,70$, $SD = 0,76$; $t(254) = -0.99$; $p = 0.34$). Kuid vaadeldes akadeemilist enesehinnangut, leidsin, et kutsekoolis õppivatel õpilastel on kõrgem akadeemiline enesehinnang ($M = 2,37$; $SD = 0,68$) kui tavakooli õpilastel ($M = 2,05$; $SD = 0,80$). See tulemus on statistiliselt oluline ($t(256) = 3.28$; $p < .001$).

Seosed õpihoiakute ja koolihinnete vahel

Koolihindeid vaadeldes võib näha, et koolide keskmise hinde puhul kutse- ja tavakoolide vahel statistiliselt olulisi erinevusi ei leidu ($M_{\text{kutsekoolid}} = 3,91$, $SD = 0,70$; $M_{\text{tavakoolid}} = 3,93$, $SD = 0,51$; $t(251) = -0.29$, $p = .77$). Seoste uurimiseks enesehinnangu, akadeemilise enesehinnangu, enesetõhususe, akadeemilise enesetõhususe ning koolihinnete vahel viisin läbi korrelatsioonanalüüsi.

Kutsekoolide puhul võib näha, et üldine enesehinnang, üldine enesetõhusus ning akadeemiline enesetõhusus ei ole statistiliselt olulises seoses ühegi koolihindega. Akadeemiline enesehinnang on aga tugevas seoses eesti keele ja kirjanduse ($r = .33$), inglise keele ($r = .45$) ja matemaatika hinnetega ($r = .42$). Üldine enesehinnang ning akadeemiline enesetõhusus on omavahel kõige tugevamas seoses ($r = .64$). Sellele lisaks võib leida statistiliselt olulisi ja tugevaid positiivseid seoseid akadeemilise enesehinnangu ja üldise enesehinnangu ($r = .46$), akadeemilise enesehinnangu ja akadeemilise enesetõhususe ($r = .55$) ning üldise enesetõhususe ja akadeemilise enesetõhususe vahel ($r = .50$). (vt Tabel 2)

Kui vaadata lähemalt seoseid koolihinnete vahel, siis võib näha tugevat ja statistiliselt olulist korrelatsiooni nende kõigi vahel (vt Tabel 2).

Tabel 2

Pearsoni korrelatsioonid üldise enesehinnangu, akadeemilise enesehinnangu, üldise enesetõhususe, akadeemilise enesetõhususe ja koolihinnete vahel kutsekoolides.

	Akadeemiline enesehinnang	Akadeemi- line enese- tõhusus	Üldine enesetõhusus	Hinne matemaatikas	Hinne inglise keeles	Hinne eesti keeles ja kirjanduses
Üldine enesehinnang	.46**	.38**	.64**	.09	.06	.09
Akadeemiline enesehinnang	1	.55**	.41**	.42**	.45**	.33**
Akadeemiline enesetõhusus		1	.50**	.18	.10	.17
Üldine enesetõhusus			1	.02	.09	.04
Hinne matemaatikas				1	.42**	.47**
Hinne inglise keeles					1	.48**

* Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p < 0.05$

** Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p < 0.01$

Tavakoolides on seosed veidi nõrgemad. Koolihinnetest on matemaatika hinne nõrgas positiivses seoses üldise enesehinnanguga ($r = .17$), veidi tugevamas seos akadeemilise enesehinnangu ($r = .33$) ja akadeemilise enesetõhususega ($r = .32$). Teised koolihinded on statistiliselt olulises korrelatsioonis vaid akadeemilise enesehinnanguga – seos inglise keele hindegaga on $r = .33$ ning eesti keele ja kirjanduse hindegaga $r = .26$. (vt Tabel 3)

Vaadates koolihinnete seost üksteisega tavakoolides, võib näha, et statistiliselt oluline ja tugev seos leidub vaid eesti keele ja kirjanduse ning inglise keele hinde vahel ($r = .29$). Väga nõrka seost võib näha ka inglise keele ja matemaatika hinde vahel ($r = .16$). (vt Tabel 3)

Tabel 3

Pearsoni korrelatsioonid üldise enesehinnangu, akadeemilise enesehinnangu, üldise enesetõhususe, akadeemilise enesetõhususe ja koolihinnete vahel tavakoolides.

	Akadeemiline enesehinnang	Akadeemi- line enese- tõhusus	Üldine enesetõhusus	Hinne matemaatikas	Hinne inglise keeles	Hinne eesti keeles ja kirjanduses
Üldine enesehinnang	.55**	.43**	.38**	.17*	.11	.04
Akadeemiline enesehinnang	1	.55**	.33**	.33**	.33**	.26**
Akadeemiline enesetõhusus		1	.38**	.32**	.15	.15
Üldine enesetõhusus			1	.12	.06	.02
Hinne matemaatikas				1	.16*	.11
Hinne inglise keeles					1	.29**

* Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p < 0.05$

** Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p < 0.01$

Kui uurida korrelatsioone õpihoiakute vahel mõlemas grupis koos, siis on näha, et kõikide seminaritöösse kaasatud enesekohaste hinnangute vahel esinevad positiivsed seosed. Kõige tugevamaid korrelatsioone võib näha akadeemilise enesehinnangu ja akadeemilise

enesetõhususe ($r = .57$), akadeemilise enesehinnangu ja üldise enesehinnangu ($r = .49$) ning üldise enesetõhususe ja üldise enesehinnangu vahel ($r = .47$). (vt Tabel 4)

Ka kõikide küsitud koolihinnete vahel leidub positiivne seos. (vt Tabel 4)

Tabel 4

Korrelatsioonid enesekohaste hoiakute ja õppeainete vahel mõlemas grupis koos.

	Akadeemiline enesehinnang	Akadeemi- line enese- tõhusus	Üldine enesetõhusus	Hinne matemaa- tikas	Hinne eesti keeles ja kirjanduses	Hinne inglise keeles
Üldine enesehinnang	.49**	.38**	.47**	.14*	.07	.08
Akadeemiline enesehinnang	1	.57**	.34**	.36**	.25**	.38**
Akadeemiline enesetõhusus		1	.40**	.27**	.12	.15*
Üldine enesetõhusus			1	.08	.03	.07
Hinne matemaatikas				1	.26**	.27**
Hinne eesti keeles ja kirjanduses					1	.36**

* Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p < 0.05$

** Korrelatsioon on statistiliselt oluline olulisustõenäosusega $p < 0.01$

Kui vaadelda kutse- ning tavakoolis koos hindeid koosvõetuna, siis võib näha statistiliselt olulisi seoseid akadeemilise enesehinnanguga ($r = .45$; $p < .01$), üldise enesehinnanguga ($r = .14$; $p < .05$) ning akadeemilise enesetõhususega ($r = .24$; $p < .01$), mis on tugevamad korrelatsioonid kui hindeid eraldi vaadeldes.

Arutelu

Käesolevas töös uurisin õpihoiakuid – üldist ja akadeemilist enesetõhusust ning üldist ja akadeemilist enesehinnangut – kutse- ja tavakoolides. Kaasasin ka eesti keele ja kirjanduse,

inglise keele ning matemaatika hinded. Arutelus vaatlen esiteks, kas käesolevas töös kasutatavad skaalad on usaldusväärsed, seejärel vaatlen hüpoteeside paikapidavust.

Kõigepealt kontrollisin, kas seminaritöös kasutatavad skaalad on usaldusväärsed, ning leidsin, et usaldusväärsus on ühtlaselt kõrge kõikide skaalade korral: üldise enesetõhususe skaala Cronbachi $\alpha = ,81$, akadeemilise enesetõhususe skaala Cronbachi $\alpha = ,87$, üldise enesehinnangu skaala Cronbachi $\alpha = ,88$ ning akadeemilise enesehinnangu skaala Cronbachi $\alpha = ,81$.

Esimene hüpotees: Kutsekoolides õppivatel koolinoortel on kõrgemad subjektiivsed enesetõhususe ja akadeemilise enesetõhususe hinnangud.

Töö üheks aluseks on Marshi ja Hau (2003) poolt kirjeldatud tiigi efekt, mille kohaselt leidub negatiivne seos kooli keskmise tulemuse ja õpilaste enesetõhususe vahel. Sellest tulevalt püstitasin esimese hüpoteesi ning lootsin leida kõrgemaid enesetõhususe hinnanguid kutsekoolis õppivatel õpilastel. See tiigi efekti peegeldav tulemus pidas paika akadeemilise enesetõhususe puhul ($M_{\text{kutsekoolid}} = 2,75$, $SD = 0,56$; $M_{\text{tavakoolid}} = 2,46$, $SD = 0,57$; $t(257) = 3.97$; $p < .001$). See tähendab, et tavakoolide õpilased ei pea end nii võimekaks organiseerima ja täide viima tegevusi akadeemilises vallas.

Kuigi tavakoolis on kõrgemad eksamitulemused, on võimalik, et õpilased ei saa seal edutunnet tõstvat tagasisidet oma tulemustele. Enesetõhususe hindamine toimub läbi sotsiaalse võrdlemise, kuid kui võrreldav grupp on atüüpiline, on võrreldav referents eksitav (Bandura, 1986). Põhjus võibki olla selles, et kutsekoolide puhul, kus on tavapäraselt eksamitulemused madalamad, on võrreldav grupp atüüpiline (võrdlusbaas on madalam), ning sellest tulenevalt on nende akadeemilise enesetõhususe hinnangud kõrgemad. Samas võidakse kutsekoolides kasutada ennast kaitsvat võrdlemisstiili – võrdlusesse valitakse keegi, kellega võrdlemine tõstab enesekohaseid hinnanguid (Bandura, 1986). Sellele lisaks võib olla kõrgema akadeemilise enesetõhususe hinnangu põhjuseks see, et kutsekoolis õppijate hulgas on rohkem neid, kes elavad kodust eemal (Inimõpetuse Ühing, 2011), ning peavad oma igapäevaelu ja kooli puudutavates küsimustes saama ise hakkama organiseerimise ja tegevuste täide viimisega. Ühtegi nimetatud variantidest ei saa ilma täpsema uurimiseta nimetada kindlalt tõseks, vaid leitud seos vajab edasist uurimist.

Kui vaadata akadeemilise enesetõhususe ja teiste uuritavate enesekohaste hinnangute korrelatsioonide erinevusi kutse- ja tavakoolides (vt Tabel 2 ja Tabel 3), siis on näha, et kutsekoolides on akadeemiline enesetõhusus tugevamas seoses üldise enesetõhususega ($r = .50$) kui tavakoolides ($r = .38$). Mõlema grupi puhul esineb sama tugev seos ka akadeemilise enesetõhususe ja akadeemilise enesehinnangu vahel ($r = .55$). Tugev seos mõlemas grupis on seletatav sellega, et mõlemad hinnangud on akadeemilise spetsiifilisusega ning kujunevad seoses sotsiaalse võrdlemisega.

Üldises enesetõhususes ma statistiliselt olulisi erinevusi ei leidunud. See näitab, et on olemas kaks erinevat hinnangut – üldine ja akadeemiline enesetõhusus. Erinevuste puudumine võib sõltuda ka lisafaktoritest nagu erinev lähenemine katseisikutele või teadaolematud segajad. Kui vaadata enesetõhususe seoseid teiste enesekohaste hinnangutega mõlemas grupis eraldi (vt Tabel 2 ja Tabel 3), selgub, et kutsekoolide puhul on kõik korrelatsioonid tugevamad kui tavakoolides. Kõige tugevam seos ilmneb üldise enesetõhususe ja üldise enesehinnangu vahel (vastavalt $r = .64$ ja $r = .38$). Seos on seletatav sellega, et tegemist on suhteliselt sarnaste enesekohaste hinnangutega. Kui enesetõhusus on uskumus enda võimete ja oskuste tõhususest, siis enesehinnang on uskumus oma väärtusest.

Teine hüpotees: Kutsekooli ja tavakooli õpilastel esineb erinevusi nii üldises kui akadeemilises enesehinnangus.

Teist hüpoteesi saab kinnitada vaid akadeemilise enesehinnangu puhul – akadeemiline enesehinnang on kutsekooli õpilastel kõrgem kui tavakoolis käijatel ($M_{\text{kutsekool}} = 2,37$, $SD = 0,68$; $M_{\text{tavakool}} = 2,05$, $SD = 0,80$; $t(256) = 3.28$; $p < .001$). Teoreetilisest taustast järeldaksin, et põhjus, miks kutsekooli õpilastel on kõrgem akadeemiline enesehinnang, võib peituda oma üldise enesehinnangu (ja selle kaudu ka akadeemilise enesehinnangu) tõstmises, et kompenseerida oma akadeemilist puudujääki (Pullmann ja Allik, 2008). Arvatavasti on põhjus ka koolikeskkonnas, mis loob kahe koolitüübi vahel erineva võrdlusbaasi, mille põhjal end klassikaaslastega võrreldakse. Kuid ilma empiirilise uurimiseta ühtegi eelpool nimetatud variantidest kindlalt tõseks pidada ei saa.

Teist hüpoteesi ei saa kinnitada üldise enesehinnangu puhul, sest selle hinnangu puhul kutse- ja tavakoolide vahel statistiliselt olulisi erinevusi ei leidu. See viitab kahe erineva – üldise

ja akadeemilise – enesehinnangu olemasolule. On leitud, et üldine ja akadeemiline enesehinnang mõjutavad teineteist (Rosenberg, Schooler, Schoebach ja Rosenberg, 1995). Kui vaadata, kui oluliselt ilmneb sama seos käesolevas töös, võib näha, et korrelatsioon akadeemilise ja üldise enesehinnangu vahel on mõlemas grupis koos $r = .49$, mis tõestab üldise ja spetsiifilise enesehinnangu tugeva seose olemasolu.

Käesolev tulemus ei kinnita ega lükka ümber Malmbergi ja Trempala 1998. aasta leidu, et Poola ja Soome tavakooli õpilastel on kõrgem enesehinnang kui kutsekoolis õppijatel. Üldises enesehinnangus ma statistiliselt olulisi erinevusi ei leidnud. Lähemalt vajaks uurimist, kas saadud tulemus on aja- või kultuurispetsiifiline, küsimustikust, valimist või mingist muust muutujast sõltuv.

Kolmas hüpotees: Koolihinded on seotud kõikide uuritavate hoiakutega ning omavahel tugevas positiivses korrelatsioonis. Positiivne seos leidub ka uuritud enesekohaste hinnangute vahel.

Koolihinnete puhul leidis kõige tugevama kinnituse positiivne seos koolihinnete ja akadeemilise enesehinnangu vahel (vt Tabel 4). Akadeemilise enesehinnangu puhul leidis kõige tugevat kinnitust positiivne seos inglise keele ($r = .38$) ja matemaatika ($r = .36$) hindegaga, eesti keele ja kirjanduse puhul oli seos nõrgem ($r = .25$). Varasemalt on leitud, et akadeemiline enesehinnang ennustab õpitulemusi (Pullmann ja Allik, 2008). Viimati väljatoodud töös on leitud tulemus, et akadeemilise enesehinnangu ja keskmise hinde korrelatsioon on keskmiselt $r = .53$. Käesolevas töös on see aga $r = .45$, mis on eelnevalt leitud peaaegu samane tulemus.

Uurides koolihinnete seost akadeemilise enesetõhususega, leidub statistiliselt oluline seos vaid matemaatika hindegaga ($r = .27$). Hindeid koos vaadates on nemde seos akadeemilise enesetõhususega $r = .24$. Viimane nimetatud seostest kinnitab Eliase ja Loomise (2002) tulemust, et akadeemiline enesetõhusus on oluline keskmise hinde ennustaja, ning Chemers, Hu ja Gracia (2001) leidu, et kõrge akadeemiline enesetõhusus on olulises seoses akadeemilise sooritusega. Käesoleva töö puhul on akadeemilise enesetõhususe ja keskmise hinde seos siiski suhteliselt nõrk.

Üldise enesehinnangu ja üldise enesetõhususega ei olnud statistiliselt oluliselt seotud ükski koolihinne. Kui vaadata koolihindeid koosvõetuna, leidub väga nõrk, kuid statistiliselt

oluline seos vaid üldise enesehinnanguga ($r = .14$; $p < .05$). See tulemus viitab akadeemilise valdkonna spetsiifilisusele, kuna koolihinnete ning akadeemilise enesehinnangu ja akadeemilise enesetõhususe vahel leidsid olulised seosed. Võib järeldada, et akadeemilised enesekohased hinnangud on paremad keskmise hinde ennustajad kui üldised hinnangud.

Kõik koolihinnad on küll omavahel positiivses seoses, aga üllatavalt on seos suhteliselt nõrk – tugevaim korrelatsioon on eesti keele ja kirjanduse ning inglise keele vahel ($r = .36$). Oleksin oodanud, et hea hinne ühes aines on väga tugev ennustaja teiste hinnete kohta, kuid selle valimi puhul tugevat seost ei leidu.

Käesolev töö on kooskõlas Lane, Lane ja Kyprianou (2004) tööga, kus leiti, et enesehinnangu ja enesetõhususe vahel on positiivne seos. Käesolevas seminaritöös leidsin, et enesehinnang ja enesetõhusus on positiivses seoses ($r = .33$) ning akadeemiline enesehinnang ja akadeemiline enesetõhusus tugevamas seoses ($r = .55$). Statistiliselt oluliselt on seotud ka akadeemiline enesetõhusus ja enesehinnang ($r = .43$) ning akadeemiline enesehinnang ja enesetõhusus ($r = .33$). Tugev seos võib olla tekkinud sellepärast, et tegemist on suhteliselt sarnaste enesekohaste hinnangutega. Mõlemad hinnangud kujunevad seoses sotsiaalse võrdlemisega ning seetõttu sõltuvad otseselt võrdlusgrupist. Sellele lisaks on nii enesetõhususe kui enesehinnangu puhul leitud seos koolihinnetega (Marsh ja Hau, 2003; Pullmann ja Allik, 2008).

Kokkuvõtteks arvan, et kutsekoolide õpilaste kõrgemad akadeemilise enesehinnangu ja akadeemilise enesetõhususe hinnangud võiksid näidata kutsekoolides käijate eelist tavakooli õpilaste seas. Käesolevad tulemused näitavad ka tiigi efekti suurt mõjupinda – kui muidu oli leitud tulemusi akadeemiliselt selektiivsete ja tavakoolide vahel, siis samasugune efekt on selge ja tugev ka tava- ja kutsekoolide puhul.

Uurimuse piirangud

Sellel tööil on omad piirangud. Esiteks tootsin välja valimi ebatäiuslikkuse. Kasutatud on mugavusvalimit – vastamine oli vabatahtlik ja arvatavasti osalesid uuringul rohkem need õpilased, kes on kohusetundlikumad. Kutseõpilaste grupp võiks olla suurem ja kaasata endas ka

teiste koolide õpilasi. Suurema pildi saamiseks võiks ainult Tartu gümnaasiumidele lisaks kaasata ka teiste linnade koole. Sellele lisaks võiks kõikide katseisikuteni jõuda samamoodi, sest hetkel ei saa kindlalt väita, et kaks eri viisi küsimustikust teadasaamises ei ole põhjustanud ühtegi lisafaktorit.

Üks murepunkt on seotud enesehinnangu küsimustiku väitega „Mu oskused on sama head kui teistel õpilastel”. Sellele küsimusele saaks vastata variandiga „ei ole sugugi nõus” nii siis, kui arvatakse, et oskused on paremad kui teistel õpilastel, kui ka siis, kui arvatakse, et ollakse kaasõpilastest kehvemate oskustega. Selle väitega seoses võttis ühendust ka üks katseisik, kes ka leidis, et seda küsimust võib mitmeti tõlgendada. Sellele lisaks on akadeemilise enesehinnangu küsimustikus küsimus „Õpetajate arvates olen üsna keskpärane õpilane”, mille puhul võib ka küsimust kaheti tõlgendada.

Kolmas piirang on rohke korrelatsioonide kasutamine. See näitab küll seost, aga sellega ei saa teada põhjustest, miks selline seos on tekkinud. Kindlasti vajaksid tekkinud seoste põhjused edasist uurimist.

Edasistes uurimustes olekski vaja leida rohkem põhjuslikkust ning kaasata vastamisse suuremal hulgal katseisikuid.

Viited

Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and actions: A social cognitive theory*. Engelwood Cliffs, N. J.: Prentice –Hall.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.

Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles?. *Psychological Science In The Public Interest*, 4(1), 1-44.

Bergen, H. A., Martin, G., Roeger, L., & Allison, S. (2005). Perceived academic performance and alcohol, tobacco and marijuana use: Longitudinal relationships in young community adolescents. *Addictive Behaviors*, 30(8), 1563-1573.

Bong, M., & Skaalvik, E. M. (2003). Academic self-concept and self-efficacy: How different are they really?. *Educational Psychology Review*, 15(1), 1-40.

Campbell, R. L., Eisner, S., & Riggs, N. (2010). Sources of self-esteem: From theory to measurement and back again. *New Ideas In Psychology*, 28(3), 338-349.

Chemers, M. M., Hu, L., & Garcia, B. F. (2001). Academic self-efficacy and first year college student performance and adjustment. *Journal Of Educational Psychology*, 93(1), 55-64.

Cialdini, R. B., Borden, R. J., Thorne, A., Walker, M., Freeman, S., & Sloan, L. (1976). Basking in reflected glory: Three (football) field studies. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 34(3), 366-375.

Dai, D. (2004). How Universal Is the Big-Fish-Little-Pond Effect?. *American Psychologist*, 59(4), 267-268.

Davis, J. A. (1966). The campus as a frog pond: an application of the theory of relative deprivation to career decisions of college men. *American Journal Of Sociology*, 72(1), 17-31.

Elias, S. M., & Loomis, R. J. (2002). Utilizing need for cognition and perceived self-efficacy to predict academic performance. *Journal Of Applied Social Psychology*, 32(8), 1687-1702.

Franken, R. E. (2007). *Human motivation*. (6th ed.). Belmont, CA: Thomson Higher Education.

Grootings, P. (1993). VET in Transition: An Overview of Changes in Three East European Countries. *European Journal of Education*, 28(2), 229-240.

Haridus- ja teadusministeerium. (2011). Uuringud ja analüüsid. <http://www.hm.ee/index.php?048182> (16.11.2011)

Huguet, P., Dumas, F., Marsh, H., Régner, I., Wheeler, L., Suls, J., & Nezlek, J. (2009). Clarifying the role of social comparison in the big-fish–little-pond effect (BFLPE): An integrative study. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 97(1), 156-170.

Inimõpetuse Ühing (2011). Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus. Programmi „Kutsehariduse sisuline arendamine 2008-1013“ sotsiaalainete töörühm. *Meie*: 16.03.2011/nr.1

Jacobs, J. E., Bleeker, M. M., & Constantino, M. J. (2003). The self-system during childhood and adolescence: Development, influences, and implications. *Journal of Psychotherapy Integration*, 13(1), 33-65.

Kerb, A. (2010, 21. august). Kutsehariduse olukord on tublisti paranenud. *Õpetajateleht* nr 28, lk 8 http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=3873 (07.11.2011)

Lane, J., Lane A. M. & Kyprianou, A. (2004). Self-efficacy, self-esteem and their impact on academic performance. *Social Behavior and Personality*, 32(3), 247-256.

Malmberg, L., & Trempala, J. (1998). Future planning both at school and in other contexts: The case of Finnish and Polish general-secondary and vocational-school students. *Scandinavian Journal Of Educational Research*, 42(2), 207-226.

Marsh, H. W. (1991). The failure of high ability high schools to deliver academic benefits: The importance of academic self-concept and educational aspirations. *American Educational Research Journal*, 28, 445–480.

Marsh, H. W., Hau, K. (2003). Big-Fish--Little-Pond effect on academic self-concept: A cross-cultural (26-country) test of the negative effects of academically selective schools. *American Psychologist*, 58(5), 364-376.

Marsh, H. W., Kong, C., & Hau, K. (2000). Longitudinal multilevel models of the big-fish-little-pond effect on academic self-concept: Counterbalancing contrast and reflected-glory effects in Hong Kong schools. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 78(2), 337-349.

Piers, E. V., & Harris, E. B. (1984). Piers-Harris Children's Self-Concept Scale. Pro-Ed, Austin: TX. Artiklist: Cheung, C., & Yeung, J. (2010). Gender differential in deviant friends' influence on children's academic self-esteem. *Children And Youth Services Review*, 32(12), 1750-1757.

Pullerits, P. (2009, 25. august). Väärt õpetajad ja kõva kord viivad koolid tippu. *Postimees*. <http://www.postimees.ee/155733/vaart-opetajad-ja-kova-kord-viivad-koolid-tippu/> (02.01.2012)

Pullmann, H., Allik, J. (2000). The Rosenberg Self-Esteem Scale: its dimensionality, stability and personality correlates in Estonian. *Personality and Individual Differences*, 28, 701-715.

Pullmann, H., & Allik, J. (2008). Relations of academic and general self-esteem to school achievement. *Personality And Individual Differences*, 45(6), 559-564.

Rimm, H., & Jerusalem, M. (1999). Adaption and validation of an Estonian version of the General Self-efficacy Scale (ESES). *Anxiety, Stress and Coping*, 12, 329-345.

Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Rosenberg, M., Schooler, C., Schoenbach, C., & Rosenberg, F. (1995). Global Self-Esteem and Specific Self-Esteem: Different Concepts, Different Outcomes. *American Sociological Review*, 60(1), 141-156.

Schunk, D. H., & Pajares, F. (2002). The development of academic self-efficacy. In A. Wigfield, J. S. Eccles, A. Wigfield, J. S. Eccles (Eds.), *Development of achievement motivation* (pp. 15-31). San Diego, CA US: Academic Press.

Sikk, R. (2011, 30. august). Kutsekoolide eksamitulemused on viimaste aastate parimad. *Eesti Päevaleht: internetiväljaanne*. <http://www.epl.ee/news/eesti/kutsekoolide-eksamitulemused-on-viimaste-aastate-parimad.d?id=56723434> (28.12.2011)

Üpraus, R. (2009). Akadeemiline edukus: akadeemilise enesetõhususe mõõtmine. Seminaritöö. Tartu Ülikool. Psühholoogia Instituut.

Lisa 1. Küsimustik

1) Ma suudan ennast õppetööks motiveerida

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

2) Ma oskan seada realistlikke eesmärges

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

3) Mul on olemas vajalikud teadmised ja oskused, et koolis hakkama saada

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

4) Ma suudan keskenduda õppetööle ka siis, kui on muid huvitavaid tegevusi

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

5) Koolis õppimine on väga huvitav ja kõitev

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

6) Ma töotan kõvasti heade õpitulemuste nimel

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

7) Ma tean, kuidas õppida, et häid tulemusi saada

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

8) Ma oskan ootamatuid õppetööga seotud probleeme lahendada

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

9) Ma õpin materjali nii kaua, kuni omandan selle täielikult

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

10) Ma annan endast parima kõigis ainetes

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

11) Ma mõistan tunnis kuuldut hästi

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus

- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

12) Ma mõistan õppematerjalide teksti hästi

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

13) Õppetöö koolis on minu jaoks meeldiv kogemus

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

14) Ma olen võimeline saama enamikus ainetes häid tulemusi

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

15) Vajadusel loobun muudest tegevustest heade hinnete nimel

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

16) Ma saan hakkama kõikide kooli ainetega

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus

☐ täiesti nõus

17) Hoolimata vastuseisust ja takistustest, suudan leida kesktee ja saan, mida tahan

☐ ei ole sugugi nõus

☐ ei ole üldiselt nõus

☐ puudub arvamus

☐ üldiselt nõus

☐ täiesti nõus

18) Olen kindel, et suudan ootamatutest olukordadest võitjana väljuda

☐ ei ole sugugi nõus

☐ ei ole üldiselt nõus

☐ puudub arvamus

☐ üldiselt nõus

☐ täiesti nõus

19) Tänu oma leidlikkusele ja osavusele suudan ka ettenägematuid olukordi oma kontrolli all hoida

☐ ei ole sugugi nõus

☐ ei ole üldiselt nõus

☐ puudub arvamus

☐ üldiselt nõus

☐ täiesti nõus

20) Probleemidega silmitsi seistes olen tavaliselt suuteline leidma mitmeid sobivaid lahendusi

☐ ei ole sugugi nõus

☐ ei ole üldiselt nõus

☐ puudub arvamus

☐ üldiselt nõus

☐ täiesti nõus

21) Ükskõik, mis mu teele ka ei satuks, suudan enamasti ohjad enda käes hoida

☐ ei ole sugugi nõus

☐ ei ole üldiselt nõus

☐ puudub arvamus

☐ üldiselt nõus

- ☐ täiesti nõus

22) Suhtun endasse hästi

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

23) Mu oskused on sama head kui teistel õpilastel

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

24) On olukordi, kus ma mõtlen, et minus pole midagi head

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

25) Mulle tundub, et mu elul pole mingit mõtet

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

26) Olen endaga rahul

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

27) Minus pole kuigi palju seda, mis mind rõõmustaks

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

28) Arvan, et olen igati lugupeetud inimene, vähemalt võrdsel määral teistega

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

29) Kõike kokku võttes kaldun tundma, et ma olen äpardunud

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

30) Mul on palju häid omadusi

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

31) Tahaksin, et mul oleks rohkem eneseaustust

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

32) Mul on kõrge enesehinnang

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus

- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

33) Ma olen oma õpingutes üsna võimekas

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

34) Mõnikord tunnen ma ennast oma kaasõpilastest rumalamana

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

35) Tunnen ennast kindlalt kõigis õppeainetes

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

36) Õpetajate arvates olen ma üsna keskpärane õpilane

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

37) Ma saan õppetööga sama hästi hakkama kui mu õpingukaaslased

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus

- ☐ täiesti nõus

38) Pean ennast võimekaks vaid mõnes üksikus õppeaines

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

39) Ma olen oma klassi üks parimaid õpilasi

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

40) Ma pean hea hinde saamiseks õppima palju rohkem kui mu õpingukaaslased

- ☐ ei ole sugugi nõus
- ☐ ei ole üldiselt nõus
- ☐ puudub arvamus
- ☐ üldiselt nõus
- ☐ täiesti nõus

41) Sinu sünniaasta

42) Sinu sugu

- ☐ naine
- ☐ mees

43) Millises koolis õpid

- ☐ Tartu Tamme Gümnaasium
- ☐ Tartu Kivilinna Gümnaasium
- ☐ Tartu Forseliuse Gümnaasium
- ☐ Tartu Karlova Gümnaasium

- ☐ Miina Härma Gümnaasium
- ☐ Hugo Treffneri Gümnaasium
- ☐ Tartu Kutsehariduskeskus
- ☐ Tallinna Tööstushariduskeskus
- ☐ Tallinna Teeninduskool

Muu (kooli täispikk nimi)

44) Millises klassis õpid

- ☐ 11
- ☐ 12

Muu (eriala)

45) Mis oli su eelmise veerandi hinne

Matemaatikas:

Eesti keeles ja kirjanduses:

Inglise keeles:

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Kadri Raigo